

POESI OG TALFORHOLD. TIBULS ELEGIER

Jens Juul Jensen

De fleste former for poesi kan betragtes som udfyldninger med sprogligt materiale af ret simple abstrakte mønstre, der som regel er etableret på et eller andet kvantitativt grundlag. Den klassiske sonetform bygger på det absolutte tal 2 (to strofer à 4 vers, to à 3) og på de relative begreber "lang" og "kort" realiseret som henholdsvis en strofe med 4 vers og en med 3. Da ethvert sprogligt stof må realiseres i lineær form, indgår endvidere i manifestationen to abstrakte begreber, der kan kaldes "tidlig" og "sen". Det mønster, der ligger til grund for fordelingen af de i alt 14 verslinjer, er altså todimensionalt:

	tidlig	sen
lang	1 - 4	5 - 8
kort	9 - 11	12 - 14

Begreberne "tidlig" og "sen" er implicit til stede i "lang" og "kort": de lange strofer kommer regelmæssigt før de korte. Den mest abstrakte formulering af den tekniske kontrast, som sonetten bygger på, er derfor følgende:

$$(a + b) : b$$

hvor a er en kategori, hvis elementer hedder "lang" og "kort", b en kategori, hvis elementer er "tidlig" og "sen". Rimfænomener, som her ikke skal omtales, da de er irrelevante for de litterære objekter, vi behandler i det følgende, kan siges at tilføje en tredje dimension til den tekniske model.

Relative kvantitative begreber som "lang" og "kort" undertrykkes ikke sjældent totalt af absolute kvantitetsbestemmelser (hele tal). Mange sangbare digte består af et givet antal strofer med ensartet antal vers. På den anden side beror såkaldte "frie vers" ofte på et raffineret spil med de tekniske enheder "lang" og "kort".

I nærværende artikel skal der gives en række eksempler på forskellige kvantitative begreber, som har fundet anvendelse i den klassiske romerske poesi. Anvendelsen af disse tekniske fænomener kan forekomme en moderne læser meget fremmedartet, hvad der dog ikke er nogen grund til - som det ofte sker - bevidst at negligere eller ufrivilligt at overse dem.

Som nævnt må ethvert sprogligt materiale, og altså også ethvert litterært, manifestere sig lineært: hvert ord i en tekst har en given position, og der kan kun stå ét eneste ord på denne position. I de omtalte sange af regelmæssig struktur kan det melodifængige krav om et bestandigt genkommende ensartet antal verslinjer opfattes som et middel til at modvirke det sproglige materiales linearitet: hver node kan opfattes som den fælles position for lige så mange stavelser, som der er strofer i digtet. I de - sjældne - tilfælde, hvor hver strofe består af en uforanderlig sekvens af ordlængder (målt i stavelser), kan de givne noderækkefølger opfattes som positionen for flere forskellige ord, nemlig ét fra hver strofe.

Vergils *Georgica* (skrevet omkring år 30 f.Kr.f.) indeholder flere forskellige kvantitative tekniske fænomener med hver sin tydelige litterære funktion. Digtet er skrevet i form af 4 bøger (libri) med i alt 2188 heksametre. Ifølge traditionel opfattelse er det imidlertid at betragte som én litterær enhed, en anskuelse der normalt kun underbygges ved henvisning til den ikke-litterære virkelighed, det

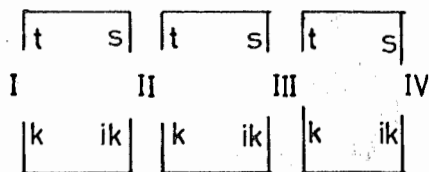
foregiver at beskrive: de fire bøger giver tilsammen et afrundet, omend ikke fuldstændigt billede af den italienske bondes liv. Men enheden lader sig også begrunde ud fra rent tekniske egenskaber ved værket. Det er et hyppigt genkommende træk ved augustæisk poesi, at antallet af verslinjer i en digtsamling er deleligt med antallet af enkeltdigte - som regel sådan, at resultatet af denne division er et primtal - og som det er vist andetsteds (1) er denne kvantitative relation et vigtigt konstituerende træk i opbygningen af Vergils første udgivne værk, hyrdedigtene Eclogae. Denne relation genfindes i Georgica: 2188 (antallet af heksametre) divideret med 4 (antallet af libri) giver 547, som er et primtal. Eksistensen af én og samme relation mellem de tre forskellige kvantitative begreber "totalsum af vers", "antal af enkeltdigte" og "primtal" i både Eclogae (hvor tallene er henholdsvis 830, 10 og 83) og Georgica er et vigtigt indicium for, at begge værker i lige høj grad er at anskue som litterære helheder.

Lineariteten i Georgica finder udtryk i, at de fire bøger har en traditionel fast rækkefølge: I - II - III - IV. Den understreges af et kvantitativt fænomen, nemlig bøgernes længde. De indeholder følgende antal heksametre:

514   542   566   566.

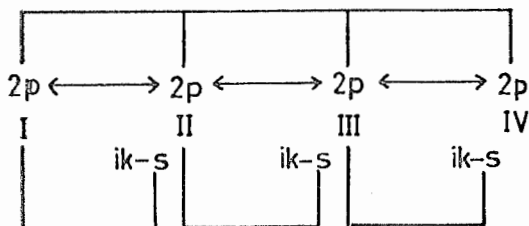
Enkeltdigtene er ordnet efter deres længde: intet af dem er kortere end det foregående. Med andre ord: den tekniske egenskab "sen" (s) (vs. "tidlig" (t)) er koblet sammen med egenskaben "ikke-kortere" (ik) (vs. "kortere" (k)) som i figur 1. (Se følgende side)

Modvirkende denne linearitet er imidlertid en anden kvantitativ egenskab ved enkeltdigtene: antallet af heksametre i dem er i hvert enkelt tilfælde lig med to gange et primtal: 257, 271 og 283 er primtal. Denne kvantitative relation etablerer en teknisk

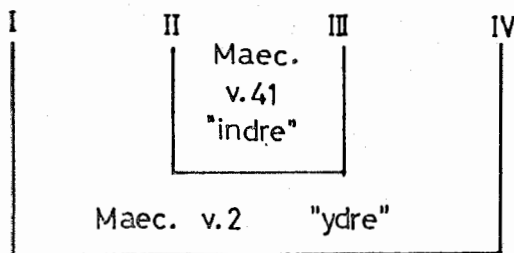
Figur 1.

ligestilling mellem et vilkårligt sæt af to eller flere bøger, medens den ovenfor omtalte gennemsnitsrelation binder dem alle fire sammen til én helhed:

Figur 2.

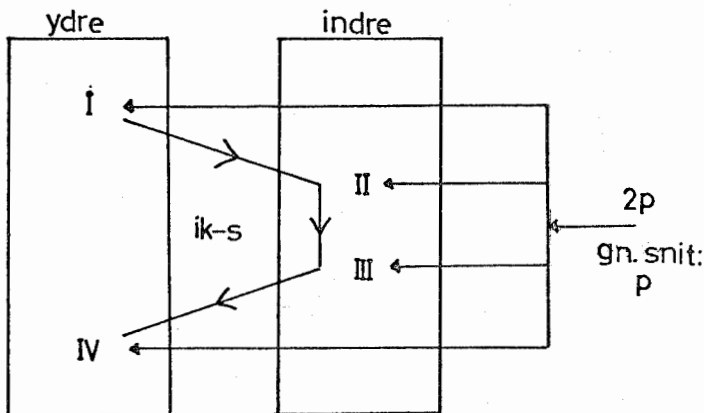
Men foruden de to anti-lineære og det ene lineære tekniske fænomen findes der i Georgica et tredje, som giver en ny dimension til strukturen. Værket er tilegnet Maecenas, hvis navn i denne form (vokativ) forekommer én gang - og kun én gang - i hver bog, nemlig i første bogs andet vers, anden bogs 4lende vers, tredje bogs 4lende vers samt fjerde bogs andet vers. Det kan altså fastslås, at et af digtets egent-

Figur 3.

lige tema uafhængigt, men åbenbart dog essentielt element, forekommer på ensartede positioner i "yder-teksterne" (bog I og IV) og i "inderteksterne" (bog II og III). (Figur 3, se forrige side.)

Et samlet skema for de tekniske dimensioner, som etableres ved rent kvantitative fænomener i *Georgica* kan have følgende udseende:

Figur 4.

Eksistensen af et så gennemført grundmønster tyder på, at den traditionelle opfattelse er korrekt: *Georgica* er virkelig ét litterært værk og ikke blot en samling af fire forskellige.

De tekniske elementer, der kan iagttages i *Georgica*, dukker også op i *Eclogae*, omend med en nogen anden funktion. Man har i den filologiske diskussion undertiden hævdet, at blandt de ti hyrde-digte indtager de tre, som har form af en dialog mellem to hyrder, en særstilling - uden at man dog har været i stand til at fremhæve anden væsentlig forskel mellem dem og de øvrige end netop den dialogiske form. Den intuitive fornemmelse er altså kun blevet underbygget med en intetsigende cirkel-slutning; men den lader sig bekræfte ved en rent

kvantitativ analyse.

I hvert af de omtalte digte (eklogerne nr. I, V og IX) optræder to hyrder, én som introduceres "tidligt", det vil sige ved digtets begyndelse, og én der først kommer "sent", altså efter den tidlige. Fordelingen af heksametre på de to slags hyrder er følgende:

	t	s
I	46	37
V	47	43
IX	38	29*)

Der gælder, som man ser, disse lovmæssigheder: den tidlige hyrde siger mere end den sene, denne udtrykker sig i et antal vers, der er lig med et primtal, og forskellen mellem deres samlede replikker er kvadrattal (henholdsvis 9, 4 og 9), to på hinanden følgende dialog-digte adskilles af tre umiddelbart på hinanden følgende ikke-dialogiske digte (II - III - IV og VI - VII - VIII). Sammenfattende: ethvert digt med nummeret $n=(4x + 1)$ for

$$x = \begin{cases} 0 \\ 1 \\ 2 \end{cases}$$

har dialogisk struktur (en t-hyrde vs. en s-hyrde) således at $s=p$ (primtal) og $t=s + m^2$ for

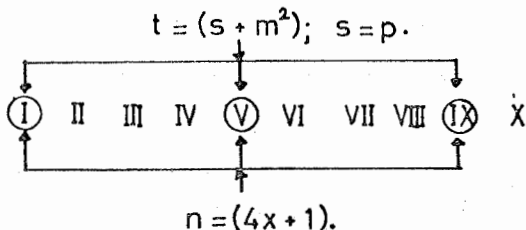
$$m = \begin{cases} 2 \\ 3 \end{cases}$$

Den intuitive opfattelse er altså for så vidt korrekt, som der er et teknisk fællespræg over de dialogiske digte. Det betyder imidlertid ikke, at de pågældende af denne årsag er at betragte som et værk for sig. Tværtimod forudsætter positionsmekanismen ($n=4x + 1$)

---

*) Hvis man lægger versene 46-50 i munden på Lycidas. Udgaverne er uenige på dette punkt.

alle de digte, hvis numre ikke tilfredstiller denne ligning, og derved tjener den altså direkte til at binde alle ti ekloger sammen i én digtsamling:

Figur 5.

Et mere raffineret teknisk mønster, som det vil fore for vidt at omtale udfordrigt her, kan iagttages i Horats' *Epistulae*. De tyve "breve", som udgør første bog, er af meget forskellig længde (det længste er ca. 9 gange så langt som det korteste), idet de indeholder følgende antal heksametre: 108, 71, 36, 16, 31, 68, 98, 17, 13, 50, 30, 29, 19, 44, 46, 79, 62, 112, 49, 28. En lovmæssig afhængighed mellem længde og position er her etableret på grundlag af forskellen mellem lige og ulige tal: fordelingen af disse blandt de ti første tal er direkte spejlvendt af den mellem de ti sidste:

108 71 36 16 31 68 98 17 13 50

28 49 112 62 79 46 44 19 29 30

Denne mærkelige omstændighed synes tilstrækkelig til, at også disse indbyrdes på adskillige punkter uens digte må siges at konstituere ét digterværk med et fast lineært forløb (af formen $\longleftrightarrow$) snarere end tyve forskellige. (2)

--- 0 ---

Erkendelsen af, at flere digtsamlinger fra den latinske poesis augustæiske periode er at betragte som tæt strukturerede helheder anføres om tilfældige konglomerater af digte i samme neutral

versemål muliggør en mere indtrængende forståelse af en ret raffineret samtidig digter, nemlig Tibul, af hvem vi her nærmere skal omtale Elegiernes første bog. Uheldigvis er håndskriftoverleveringen af de ti enkeltdigte, som indgår i dette værk, ret dårlig. I forhold til den traditionelle tekst tillader vi os i det følgende at se bort fra vers 25 i første elegi, et heksameter uden tilhørende pentameter. Den nære meningsmæssige og grammatiske sammenhæng mellem de umiddelbart forudgående og efterfølgende linjer lader formode, at der snarere er tale om, at det pågældende vers er trængt ind i teksten ved en fejltagelse, end at det tilhørende pentameter skulle være gået tabt. Herefter er antallet af vers i digtene:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
78	98	94	84	76	86	64	78	84	68

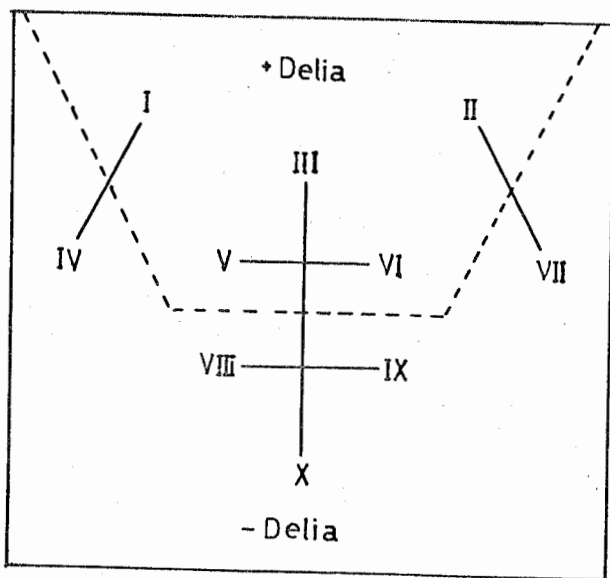
Fem ud af de ti elegier behandler digterens kærlighedsforhold til en dame, han kalder for Delia, nemlig numrene I-III og V-VI. Fire digte beskriver relationer til mænd (venskab og homoseksuel erotik), medens et enkelt digt (nr. X) er et ret neutralt digt i denne henseende. Forekomsten af strukturelementet Delia kan derfor gøres til udgangspunkt for en første simpel inddeling af elegierne: i fem af dem nævnes Delia, i de andre fem forekommer hun ikke. Men hvorfor afbrydes Delia-digtene af elegi IV? Og hvorfor dukker Delia-elegierne V og VI op imellem de udpræget i maskulin retning orienterede elegier? En nærmere betragtning af de kvantitative egenskaber ved digtkredsen giver antydningen af en forklaring herpå.

Med hensyn til deres omfang lader de ti enkeltdigte sig analysere som bestående af fem par på hvert i alt 162 vers:

I	78	II	98	III	94	V	76
IV	84	VII	64	X	68	VI	86
i alt	162		162		162		162
			VIII	78			
			IX	84			
				162			

Delia-digtenes positioner, deres længde og forskellige ejendommeligheder ved deres indhold peger hen på følgende abstrakte grundmønster:

Figur 6.

En vilkårlig af de ti elegier med nummeret n (E_n) lader sig da opfatte som besiddende - foruden selve det sproglige materiale, den består af - i hvert fald to vigtige kompositoriske egenskaber, nemlig dels en kvantitativ relation til et bestemt andet digt (denne relation benævner vi x), dels en positionsræssig relation til det pågældende digt, idet det enten er det tidligste eller det seneste i et sådant par. (Angående begreberne "tidlig" og "sen" i en ordnet række, jfr. ovenfor om Vergils *Georgica*). Man kan underinddele x -relationen i to typer: der består nær-relation (N) mellem to på hinanden umiddelbart følgende elegier, eller fjern-relation (F). I det realiserede system er der nær-relation mellem parrene V-VI og VIII-IX, fjern-rela-

tion mellem de øvrige, altså parrene I-IV, II-VII, III-X. Det vil sige, at nær-relationen generelt har formen $(E_{z^2+4})(E_{z^2+5})$, fjern-relationen formen $(E_z)(E_{3z+1})$, hvor

$$z = \begin{cases} 1 \\ 2 \\ 3 \end{cases}$$

idet dog på grund af restriktionen $\underline{n} \leq 10$ (antallet af enkelt digte er begrænset til 10) z^2 højst kan antage værdien 4. Også y-relationen tillader en inddeling: nemlig i tidlig (t) eller sen (s) position. t-digtene befinder sig på positionerne E_z og E_{z^2+4} , d.v.s. elegierne I, II, III, V og VIII; s-digtene er naturligvis de øvrige.

I sammentrængt form kan vor beskrivelse af de ikke-sproglige relationer mellem digtene stilles sådan op:

- (1) $E_n = x, y;$
- (2) $x = N, F;$
- (3) $N = (E_{z^2+4})(E_{z^2+5});$
- (4) $F = (E_z)(E_{3z+1});$
- (5) $z = \begin{cases} 1 \\ 2 \\ 3 \end{cases}$
- (6) $N = \begin{cases} E_5 & E_6 \\ E_8 & E_9 \end{cases}$
- (7) $F = \begin{cases} E_1 & E_4 \\ E_2 & E_7 \\ E_3 & E_{10} \end{cases}$
- (8) $y = t, s;$
- (9) $t = E_z, E_{z^2+4};$
- (10) $s = E_{3z+1}, E_{z^2+5};$
- (11) $t = E_1, E_2, E_3, E_5, E_8;$
- (12) $s = E_4, E_7, E_{10}, E_6, E_9;$

Det simple aritmetiske fænomen, som elegiernes komplicerede strukturmønster bygger på, er den omstændighed, at de fire variable størrelser

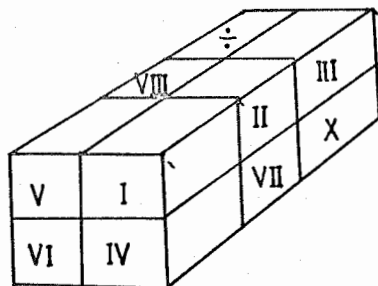
$$\begin{aligned} z \\ 3z + 1 \\ z^2 + 4 \\ z^2 + 5 \end{aligned}$$

for værdierne

$$z = \begin{cases} 1 \\ 2 \\ 3 \end{cases}$$

uden nogen overlappning giver talrækkens ti første tal som resultat (samt et par højere tal, der bliver irrelevante i det øjeblik, det samlede antal enkelt-digte ansættes til 10).

Medens de sproglige relationer i digtene (de ord, de består af) ifølge sprogets natur kun lader sig manifestere i et lineært system, peger eksistensen af de ikke-sproglige - kvantitative og positionelle - relationer hen på et underliggende tredimensionelt skema af følgende udseende:

Figur 7.

Alle digtene på "forsiden" indgår i fjern-relationer, de på "bagsiden" i nær-relationer. Forreste kolonne indeholder elegierne V, I, VI, IV, næste kolonne VIII, II, IX (hvis nummer ikke er indtegnet), VII, den sidste kun III og X (Figur 8. Se næste side)

1 kolonne	
V	I
VI	IV

2 kolonne	
VIII	II
IX	VII

3 kolonne	
	III
	X

Figur 8.

Den øverste halvdel indeholder alle de "tidlige" digte, den nederste de "sene". I hvert enkelt tilfælde er summen af versene i digtene i de lodrette kolonner lig med 162.

Den nære forbindelse mellem indholdsstørrelsen Delia og det tredimensionale system fremgår af den omstændighed, at enhver fjern-relation består mellem et Delia-digt i t-funktion og et ikke-Delia-digt, samt at de digte, der indgår i en nær-relation forholder sig ensartet med hensyn til Delia: enten begge to plus (V-VI) eller begge to minus (VIII-IX). Det er nu klart, hvorfor elegi IV må blive et ikke-Delia-digt. Da det ifølge kompositionsskemaet skal have samme relation til I som VII til II, og da den afgørende forskel mellem VII og II netop er, at det sidstnævnte omhandler Delia, det første derimod ikke, så bliver på grund af Delias forekomst i elegi I damen automatisk udelukket fra elegi IV. Det er altså egentlig først ved placeringen af et enkelt Delia-digt blandt de mere maskulint orienterede, at der etableres en omformning til et sammenhængende lineært hele. Uden denne positions-mæssige sammenfletning ville formodentlig hele digterværket falde fra hinanden i to halvdele eller fem digtpar.

Visse af de tekniske forhold, specielt fjern-relationerne, synes i digtenes sproglige materiale at være understreget ved vilkårlige elementer uden

direkte og nødvendig forbindelse med de enkelte elegiers temaer, på samme måde som Vergil anvendte ordet Maecenas i Georgica. Som eksempel kan nævnes forekomsten af en Priapus-statue i elegi I:

terreat ut saeva falce Priapus aves
 hvor den åbenbart bare tjener som "forbinder" til elegi IV:

...tum Bacchi respondit rustica proles
 armatus curva sic mihi falce deus...

Det ville imidlertid føre for vidt her at gå nærmere ind på den slags allusioner, og det ville også som uønsket forudsætning have en nødvendigvis subjektiv fortolkning af digtene. Her til slut skal blot understreges - som det også tildels er fremgået af artiklens indledende dele - at den stramme komposition af Tibuls digte ikke er noget særsyn i den klassiske romerske poesi. En samlet behandling af sådanne fenomener hos Vergil (og hans forbillede Theokrit), Horats, Tibul, Persius, Calpurnius Siculus m.fl. er givet i et arbejde, der - forhåbentlig - udkommer i bogform i begyndelsen af 1968. (3)

Jens Juhl Jensen

Seminar für Allgemeine und
 Indogermanische Sprachwissenschaft
 der Universität Kiel.

NOTER:

- (1) J. Juhl Jensen, La structure des Bucoliques de Virgile (udkommer omkring nytår 1968 i Langages)
- (2) En nærmere omtale af Horats' komposition findes i J. Juhl Jensen, The Secret Art of Horace (udkommer i Classica et Mediaevalia)
- (3) J. Juhl Jensen, Strukturmønstre i latinsk poesi.